

terzijde werd gelaten. Wij schrijven 'in hoofdzaak', omdat uit het volgend hoofdstuk blijken zal dat het gouvernement in de eerste decennia van deze eeuw taken ter hand heeft genomen, de aanleg van irrigatiewerken bijvoorbeeld, die de inheemse landbouw ten goede zijn gekomen. Toch bleef deze achter. Het Europees kapitaal was, wat Java betrof, bij uitstek geïnteresseerd in een verhoogde opbrengst van het suikerareaal – inderdaad: na een belangrijke stijging in de negentiende eeuw (sinds 1830 een verzevenvoudiging van de opbrengst per hectare!) leidde voortgezet wetenschappelijk onderzoek er toe dat van 1900 tot 1940 de productiviteit van de suikergronden louter door verbetering van het suikerriet met 75 % steeg – de productiviteit daarentegen van de rijst-*sawahs*, gedeeltelijk dezelfde gronden, steeg maar heel weinig: van 1916 tot 1940 (de cijfers vóór '16 zijn ons niet bekend) met nog geen 9 %.

Zo richtte de energie van het Europese bedrijfsleven zich in de eerste plaats op wat voor Europa, niet op wat voor Indië wenselijk was. In dat bedrijfsleven kregen bovendien inheemsden geen kans om ervaring op te doen en vooruit te komen. 'Zoals je weet', schreef begin '40 P. A. Kerstens, voorzitter van de Indische Katholieke Partij¹, aan het Tweede Kamerlid voor de Rooms-Katholieke Staatspartij M. J. M. van Poll,

'is het bij menig grootbedrijf (voorbeeld: de BPM) een onwrikbare stelregel dat tot stafemployé uitsluitend *uitgezonden Nederlanders* benoemd worden. . . . [Dat] geldt nagenoeg over de gehele linie van het bedrijfsleven; ik ken niet één Inlandse jurist, econoom of ingenieur die bij het grote Europese bedrijfsleven werkzaam is.'²

Dat het accent bij de ontwikkeling van een moderne economie op bepaalde sectoren van de landbouw lag en niet op die van de industrie, hing samen met de beduchtheid in Nederland dat industrieproducten welke men aan Indië kon leveren, in Indië zelf zouden worden vervaardigd, maar er was nog een tweede, meer 'permanente' factor: de opbouw

gemengd bedrijf zou worden opgericht hetwelk voor vijf-achtste gouvernements-eigendom zou zijn; de BPM, eigenaresse van drie-achtste van de aandelen, diende de exploitatie ter hand te nemen. In 1927 werd geconstateerd dat zij er maar weinig aan had gedaan – er waren alleen verliezen geleden die voor vijf-achtste op het gouvernement drukten. Pas na deining in de pers en in de Tweede Kamer nam de BPM de exploitatie energieker ter hand.

¹ Hij werd eind '41 benoemd tot minister van handel, nijverheid en scheepvaart en van landbouw en visserij in het tweede kabinet-Gerbrandy. ² Brief, 22 jan. 1940, van P. A. Kerstens aan M. van Poll (ARA, archief-P. A. Kerstens, 20).